

Adatok parasztságunk felszabadulás utáni kulturális fejlődéséről

(Egy szociológiai felmérés tanulságai ^{1/})

A felszabadulás utáni társadalmi fejlődésünk egyik legkiemelkedőbb eredménye, hogy „megszűnt a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliuma, a kulturális forradalom kibontakozásával gyorsan emelkedett a nép általános és szakmai műveltsége”^{2/} – állapítja meg az MSZMP Programnyilatkozata. A fejlett szocialista társadalom megteremtése, a kommunizmus építésére való átmenet feltételeinek létrehozása megköveteli a dolgozók, közöttük a termelősövetkezeti parasztság „műveltségének és szakképzettségének további növelését, állandó megújítását. Ennek tudatában az előttünk álló években tovább kell fejleszteni általában a közoktatást, különösen az általános iskolai és a szakmunkásképzést és – továbbképzést”, a közép és a felsőfokú oktatást^{3/} – hangzott el a Központi Bizottságnak a XI. kongresszus elé terjesztett beszámolójában.

Pártunk XI. kongresszusán megfogalmazott feladatok megvalósításának előfeltétele a valóság pontos megismerése. Ennek számtalan eszköze, módja van. Ezek egyike a kérdőíves felmérés, ahol tapasztalataink szerint fontos területeken keressük és tárjuk fel a valóságot számszerűsített formában. A reális kép sok adatfelvétel összegezéséből áll össze. Indokolt egy község parasztságán keresztül is megvizsgálni az általános, szakmai és az ideológiai műveltség olyan fontos mutatóit, illetve feltételeit, mint a tsz-tagság iskolai végzettségének, a szakképzettségének emelkedését, valamint a kultúra közvetítőivel: könyvekkel, újságokkal, rádióval és televízióval való ellátottságát.

A múltból alacsony kulturális színvonalat örököltünk. Elég legyen utalni arra, hogy 1941-ben Szolnok megye, illetve Kunszentmárton hat év feletti népességének egytizede (10,5–10,5^{0/0}) analfabéta, félanalfabéta volt, több mint négyötöde (82,9–81,7^{0/0}) pedig csak az elemi iskola 1–7. osztályát végezte el. Az ennél magasabb iskolai végzettségűek aránya az előbbieket mellett eltörpült (6,6–7,8^{0/0}).^{4/} Az alacsony kulturális szint különösen a parasztságot jellemezte. A letehetősebb parasztyereknek döntő többsége előtt is zárva volt a művelődéshez vezető út. Ritka véletlen volt, ha egy-egy eljutott közülük középiskolába, vagy főiskolai, egyetemi diplomát szerzett.

A felszabadulás óta eltelt három évtized gyökeres fordulatot hozott népünk kulturális életében. A kulturális elmaradottság felszámolásának egyik fontos állomása a kötelező 8 osztályos általános iskola bevezetése volt. A középiskolák és egyetemek kapui megnyíltak a dolgozók gyermekei előtt. A kulturális forradalom eredménye és egyben a továbbfejlődés fontos feltétele, hogy 1960-ra az analfabéták és félanalfabéták aránya Szolnok megyében felére, Kunszentmártonban harmadára csökkent. Az általános iskolai, vagy annál magasabb iskolai végzettségűek aránya mindkét helyen háromszorosára nőtt.^{5/} Még nagyobb a fejlődés 1970-re, amikor tovább csökkent az analfabéták és félanalfabéták aránya (megye: 3,5^{0/0}; község: 2^{0/0}).

Ezzel szemben az általános iskolai végzettségük aránya 1941-hez viszonyítva ötszörösére, az érettségizettek és a diplomásoké négyszeresére nőtt, azaz a népesség közel kétötöde (megye: 37,4⁰/₀; község: 38,4⁰/₀) végezte el legalább az általános iskolai 8. osztályt.^{6/}

Parasztságunk iskolai végzettsége különösen a felszabadulás előtt, de még ma is elmarad a többi társadalmi osztály és réteg mögött. Ez a megállapítás érvényes Kunszentmárton parasztságára is. A község mezőgazdaságának átszervezése után, 1961-ben a tsz-parasztság egyhatoda még analfabéta, félalfabéta volt, háromnegyede csak az elemi illetve az általános iskola 1–7. osztályát végezte el.

A tsz-tagság egytizede fejezte be az általános iskolát, illetve érettségizett, főiskolai és egyetemi diplomát szerzett.^{7/} Ez jelentős fejlődés a felszabadulás előtti korszakhoz viszonyítva, de a község egészének és a megyénk több mint egyharmados arányától elmarad a kunszentmártoni tsz-parasztság. Ennek az oka nem csak a múltban jelölhető meg, hanem abban is, hogy az 1950-es években, a nagy iparosítás korszakában az ipar szívóhatása nagyobb volt az általános iskolát befejezőkre, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűekre.

Az 1974-es felmérésünk adatai azt bizonyítják, hogy egyre kedvezőbbé válik a kép. Ekkora az analfabéták és félalfabéták aránya egy százalékára csökkent. A tsz-tagság egynegyede pedig elvégezte az általános iskolát, hét százaléka érettségizett, illetve főiskolát, egyetemet végzett. A csak elemi, illetve az általános iskola 1–7. osztályát elvégzettek aránya a tsz-tagság kétharmadára csökkent. A fenti adatok a fejlődésről tanúskodnak, de egyben azt is jelentik, hogy ma még ezen a területen jelentős feladatok állnak a tsz-ben a tagok, illetve a párt- és gazdaságvezetők előtt.

A *tsz-tagság életkora és az iskolai végzettsége* fordított arányban vannak egymással. Ennek az az oka, hogy az időskorúak (60 évtől) és részben a középkorúak (40–59 éves) a felszabadulás előtt voltak iskolakötelesek, a fiatalok (40 alattiak) pedig 1945-től. Az idős tsz-tagok kétharmada csak az elemi iskola 1–4. közel egyharmada csak 5–7. osztályt végezte el. Az ennél magasabb végzettségük aránya (4⁰/₀) nem jelentős. A középkorúak döntő többsége (70⁰/₀) ugyan szintén nem jutott tovább a hét osztálynál, de az idősekhez bizonyítva a fejlődést mutatja az, hogy többségük (52⁰/₀) az elemi, illetve az általános iskola öt-hét osztályát végezte el.

A fiataloknak csak alig több mint egynegyede (26⁰/₀) nem fejezte be az általános iskolát. Ez az arány a másik két korosztályhoz viszonyítva a fejlődést bizonyítja. Azonban, ha azt is figyelembe vesszük, hogy e korosztály legidősebbjei 1945-ben végezték az elemi iskola 4. osztályát, a kapott aránnyal nem lehetünk elégedettek. A fiatal tsz-tagok e csoportja 1945–1973 között szakította félbe az általános iskolai tanulmányait. Ennek az az oka, hogy a felszabadulás utáni első évtizedben a parasztok közül sokan vagy anyagi gondok, vagy a tanulás jelentőségének meg nem értése miatt korán munkába állították gyermekeiket. Emellett jelentkezett az ipar szívóhatása is. Végül is már a kunszentmártoni fiatal tsz-tagoknak háromötöde (60⁰/₀) befejezte az általános iskolát és egyhatoda (15⁰/₀) pedig érettségizett, vagy főiskolát, egyetemet végzett.

A *tsz-tagság munkaköri beosztása és iskolai végzettsége* között szintén szoros összefüggés van: bizonyos munkakörök meghatározott iskolai végzettséget feltételeznek.

Mindenkor a gazdaságvezetők és az adminisztratív ügyintézők rendelkeztek a legmagasabb iskolai végzettséggel. De 1956 előtt a nagyobb tsz-ekben is legfőljebb csak egy-két érettségizett, esetleg diplomás volt közöttük, többségük azonban nem fejezte be az általános iskolát, és nem rendelkezett semmilyen szakképzettséggel.^{7/} Ezzel ellentétben 1974-ben a felmértek kétötöde (42⁰/₀) érettségivel, főiskolai, vagy egyetemi diplomával, másik kétötöde (43⁰/₀) általános iskolai végzettséggel rendelkezik és csak egyhatoda (16⁰/₀) nem fejezte be a 8. osztályt. A fenti adatok jelentős fejlődésről tanúskodnak. Megjegyzendő azonban, hogy a gazdasági fejlődés állandóan növekvő üteme az irányítók iskolai végzettségének még nagyobb mértékű emelését teszi szükségessé.

A szellemi munkát végzők után a legmagasabb iskolai végzettségűek a gépjárművezetők, a segéd- és melléküzemi dolgozók (továbbiakban ipari dolgozók). Az idetartozók közel fele (45⁰/₁₀₀) elvégezte az általános iskolát, és van néhány érettségizett is közöttük. Az általános iskolát a felmérteknek csak alig több mint fele (55⁰/₁₀₀) nem fejezte be. Ez ugyan az előző évekhez viszonyítva jelentős fejlődés, mégis felvetődik a továbbképzésük szükségessége függetlenül attól, hogy többségük csak segéd, illetve betanított jellegű munkát végez.

A növénytermelők és az állattenyésztők iskolai végzettsége a főnti rétegeknél alacsonyabb, több mint kétharmaduk (69⁰/₁₀₀) nem fejezte be az általános iskolát. Legalacsonyabb a nyugdíjasok iskolai végzettsége. 146 főből csak négyen fejezték be az általános iskolát és egy érettségizett közülük.

Figyelemre méltó, hogy a növénytermelők, az állattenyésztők és a nyugdíjasok, illetve a szellemi és az ipari dolgozók iskolai végzettsége közötti különbség a vizsgált években nemhogy csökkent volna, hanem nőtt. Ennek az az oka, hogy a magasabb iskolai végzettségűek nagyobb arányban kerültek az irányítói és az ipari dolgozói munkakörökbe. Emellett az 1960-as évek felnőtt oktatásában résztvevőinek többsége közülük került ki. Így azután a növénytermelők és az állattenyésztők között nagyobb arányban maradtak az alacsonyabb iskolai végzettségűek.

A parasztság iskolai végzettségének fejlődését tanúsítja az is, hogy míg az 1950-es években a tsz-tagságnak csak néhány százaléka rendelkezett *szakmunkás képesítéssel*, addig az 1970-es évekre jelentősen megnőtt a számuk és az ösztagságon belül arányuk is.

Az 1974-es felmérésük alkalmával már a megkérdezettek 12, az aktív keresők 15 százaléka tartozott ebbe a csoportba. Ma még a szakmunkásképzéssel rendelkezők döntő többsége segéd- és melléküzemi dolgozó, illetve gazdaságvezető. A hagyományos mezőgazdasági munkát végzők közül csak néhány, a nők közül csak egy szerzett szakmunkásképzést. A fenti adatok ismeretében megfogalmazható az, hogy a gazdasági fejlődés igényeihez viszonyítva ma még viszonylag kevés a szakmunkások aránya. Ezért különösen a hagyományos mezőgazdasági munkakörökben dolgozók és a nők szakmunkásképzésének emelését kell az oktatás terén az egyik legfontosabb feladatnak tekinteni.

A művelődési igényekre és lehetőségekre következtethetünk a könyvek száma alapján is. Míg a felszabadulás előtt a parasztság többségének nem, vagy alig volt könyve (legfeljebb egy-két elemi iskolai tankönyv, kalendárium), addig ma már az a ritkább, akinek nincs. Kulturális forradalmunk jelentős eredménye, hogy a tsz-parasztság valódi irodalmi értékeket képviselő alkotásokat is vásárol. Olvasási igényeit ma már nem a kalendárium lapozgatásával elégíti ki. A magyar és a világirodalom remekei mellett a könyvespolcokon már megjelent a szakirodalom is. Míg 10–15 éve a könyveket főleg a gyermekek olvasták, ma már nem ritka a felnőtt olvasó sem.

A tsz-tagság egynegyede valóságos kis könyvtárral rendelkezik, hiszen több mint 50 könyv van a birtokában. Külön említést érdemel, hogy 34 tsz-tagnak több mint száz és ezenkívül 19 tsz-tagnak 200 könyve van (13⁰/₁₀₀).

A felmértek egyharmadának tulajdonában lévő könyvek száma a 10–50 között mozog. A fenti adatok ismeretében megállapíthatjuk, hogy a tsz-tagság több mint felének figyelemreméltó könyvállomány van a birtokában. Ugyanakkor még jelentős azoknak az aránya, akik alig rendelkeznek könyvvel (a tsz-tagok 45 százaléka egyáltalán nincs, vagy legfeljebb 10 könyve van).

A tíznél több könyvvel rendelkezők legnagyobb arányban (68⁰/₁₀₀) kerülnek ki a fiatalok és részben a középkorúak közül. A könyvek száma és a tsz-tagok iskolai végzettsége egyes arányban vannak egymással: míg az elemi, illetve általános iskola 1–7. osztályát elvégzetteknek kevesebb mint fele (44⁰/₁₀₀) rendelkezik tíznél több könyvvel, addig az ennél magasabb iskolai végzettségűeknek négyötöde. Míg a szellemi dolgozóknak kilenczede (90⁰/₁₀₀), az ipari dolgozóknak kétharmada (67⁰/₁₀₀) rendelkezik több mint tíz

könyvvel, addig a növénytermelőknek és az állattenyésztőknek csak kétötöde (42^{0/0}), illetve a nyugdíjasoknak és a járadékosoknak pedig csak egyharmada (34^{0/0}). (Ugyanakkor külön kiemelendő az a 11 nyugdíjas és járadékos, akinek több mint 100 könyve van.) Jelentős különbség van a tsz-tagok pártállása szerint is: míg a pártonkívülieknek alig fele (47^{0/0}), addig a párttagoknak kétharmada (66^{0/0}) rendelkezik tíznél több könyvvel.

A művelődés, az információszerezés fontos feltétele az újság, a rádió, a televízió. Az elmúlt három évtized alatt ezen a területen is jelentős a fejlődés. Míg a felszabadulás előtt kevés parasztszalád járatott újságot, különösen napilapot, nem beszélve a rádióról, ami még kevesebb helyen volt. Ma kevés az olyan paraszti háztartás, ahol vagy újság, vagy rádió, vagy televízió nincs. Az 1974-es kunszentmártoni felmérésünk szerint a megkérdezettek kilenczede (91^{0/0}) járat valamilyen újságot; de a rádió előfizetők aránya még ennél is nagyobb (95^{0/0}). Az előbbieket mögött ugyan elmarad a televíziótulajdonosok közel kétharmados aránya (65^{0/0}), azonban ez is jelentős eredménynek tekinthető.

A tsz-tagság a rádió és a televízió mellett leggyakrabban a Szabad Föld, a Népszabadság és a Szolnok megyei Néplap segítségével jut politikai információkhoz. A három újság közül legalább egyet, gyakran kettőt, hármat járat a felmérték négyötöde (81^{0/0}). Viszonylag kevés azoknak az aránya; akik egyiket sem járatják. Az utóbbiak főleg az idősek, a nyugdíjasok, az alacsonyabb iskolai végzettségű pártonkívüliek közül kerülnek ki. Külön említést érdemelnek a Kungyalun lakók és dolgozók (az egykori Zöldmező Tsz tagjai), akiknek közel egyharmada (30^{0/0}) nem járatja a fenti három újság egyikét sem.

A fentieknél még pozitívabb képet kapunk akkor, ha azt vizsgáljuk meg, hogy milyen arányban vannak a tsz-tagok között a rádió, vagy a televízió előfizetők. A felmérték 97 százaléka rendelkezik a két tömegkommunikációs eszköz valamelyikével. Végeztül azt is megvizsgáltuk, hogy a tsz-tagok közül kinek van rádiója, vagy televíziója, vagy ki járatja a három újság valamelyikét. A válaszok összegzése azt bizonyítja, hogy a felmérték több mint 99 százaléka rendelkezik a három tömegkommunikációs eszköz valamelyikével.

A fenti adatok azt bizonyítják, hogy a felmért tsz-tagság majdnem száz százaléka legalább hetente, döntő többségük naponta értesülhet a legfontosabb politikai, gazdasági, kulturális stb. eseményekről, vagy a rádió, vagy a televízió, vagy a három újság valamelyikének segítségével.

A tsz-tagság háromtizede a Szabad Föld előfizetői közé tartozik. Minden harmadik család megrendeli a Népszabadságot és minden harmadik a Szolnok megyei Néplapot. Emellett minden harmadik járatja a Képes Újságot, minden negyedik a Nők lapját, minden ötödik a Rádió és Televízió Újságot. A Pártéletet, illetve az Ország-Világot is előfizetik néhányan, bár nem sokan.

A Népszabadság és a Szolnok megyei Néplap előfizetői között legnagyobb arányban vannak a középkorú magasabb iskolai végzettségű, szellemi és ipari dolgozó párttagok. Legkisebb arányban vannak az idős, nyugdíjas, alacsonyabb iskolai végzettségű, növénytermelő és állattenyésztő pártonkívüliek. A Szabad Föld leggyakoribb előfizetői az előbbi két lap legtrikább előfizetői közül kerülnek ki

Ma már szinte kivételnek számít, akinek nincs rádiója. A televízió elterjedtsége ma még kisebb a rádióénál, de jelentős és a számának növekedési ütemét tekintve néhány év múlva a televíziónál nem rendelkezők aránya is jelentéktelenné zsugorodik. Jelenleg legkisebb a rádió, a televízió tulajdonosok hányada az idős, nyugdíjas, alacsonyabb iskolai végzettségű pártonkívüliek között. Legnagyobb a rádióval és televízióval rendelkezők aránya a középkorú, magasabb iskolai végzettségű, szellemi dolgozó párttagok esetében.

Mind az iskolai végzettséget, mind a könyvek, az újságok, a rádió és a televízió számának növekedése feljogosít bennünket annak a megállapítására, hogy a kunszentmártoni tsz-paraszság műveltségének feltételei a felszabadulás óta jelentősen fejlődtek. Közelebb került a kultúrforradalmunk végső céljához, amikor majd Petőfi Sándor szavaival elmondhatjuk, hogy „...a szellem napvilága ragyog minden ház ablakán...”

DR. J. TÓTH DEZSŐ

KIDOLT KUTAGASOK

JEGYZETEK

1. 1947-ben kérdőíves felmérést végeztünk a kunszentmártoni tsz-paraszság között. Vizsgálatunk a tsz-tagság egyharmadára terjedt ki. Kérdéseink a szociális struktúra és a tsz-pártszervezetek fejlődésére vonatkoztak. E problémák keretén belül mértük fel a tsz-paraszság iskolai végzettségét, szakképzettségét, könyvekkel, újságokkal, rádióval, televízióval való ellátottságát.
2. Népszabadság, 1975. március 9.
3. Uo. 1975. március 18.
4. Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok közlések szerint. Budapest, 1947. 317. old.
5. KSH 1960. évi népszámlálás 3. p. Szolnok megye személyi és családi adatai. Budapest 1962. 51, 53. old.
6. 1970. évi népszámlálás. 19. Szolnok megye adatai. KSH. Budapest, 1972. 486—487. old.
7. A kunszentmártoni tsz-ek gazdaságvezetőinek 1973-as adatközlései.